
Anmälningar och notiser

Etnografi och kulturanalys med världen som arbetsfält

det är skriften, inte talet, som är språkets primära uttryck. Han vidgar och nyanserar dock sina resonemang något genom att definiera skrift som varje språkligt uttryck som lämnar ett spår eller inskrift (Derrida 1976).

I denna mening är talet i sig självt en form av "skrift", om än oändligt mycket flyktigare än skriften, i den *snäva* betydelsen av ordet. Med texten materialiseras således språket. Är det därmed frågan om retorik, om stil och språkligt handlag som avgör hur vi skall se på en text? (Layton 1999.)

Men sammanhanget då? Ja, dessa frågor har diskuterats i skilda sammanhang. Clifford Geertz t.ex., hävdade att det är svårt att gå tillbaka och verkligen kontrollera de företeelser som en etnograf beskrivit. Det som Malinowski upplevde hos Trobriandfolket t.ex., är historia nu och allt har förändrats – vi kommer aldrig att uppleva det på samma sätt som han gjorde. Vi bör därför läsa etnografier/kulturanalyser som texter och fråga oss vad det är *i texten* som får den att verka övertygande och trovärdig (a.a. 1999).

Geertz menar att "etnografier" är övningar i litterär förmåga snarare än framläggandet av verifierbara bevis. Geertz har för övrigt utsatt flera av sina kollegor för litterär kritik (och även fått kritik själv för ett eget sårbart författarskap) och slagit fast att "frågan är här inte sanningen i sådana redogörelser", utan hur de görs trovärdiga (Geertz 1988).

Kanske kan det uttryckas så att det etnografiska fältarbetet förklaras som en övning i att "läsa" de människor och det fält som studeras. Fältarbetet bör sedan inte blandas ihop med frambringande av en etnografisk redogörelse.

Socialantropologen, professor emeritus vid Stockholms universitet, Ulf Hannerz, tangerar dessa intressanta frågor i sin uppslagsrika bok *Café du Monde*, som handlar om fältstudier i världsvimlet under mer än fyrtio år.

Från utsiktsposter i städer och länder som Washington, New Orleans, Nigeria, Tokyo, Stockholm, Brasilien, Caymanöarna eller Tel Aviv, har Hannerz vecklat ut sitt antropologiska känselspröt. Skarpa iakttagelser av kultu-

Ulf Hannerz, *Café du Monde: Platser, vägar och människor i världsvimlet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 2011.

Vad är det som avgör att vi som läsare skall känna tillit eller förtroende till etnografiska kulturanalyser i tryckt form?

Det som kännetecknar den skrivna texten är, menar Jacques Derrida, att den kan frigöra sig från sitt ursprungliga sammanhang, och att den blir reprinterbar i ständigt nya sammanhang. Även om det inte går att dra någon helt tydlig gräns mellan tal och skrift, vill Derrida hävda att

rer, människor, platser, miljöer, händelser är sådant som kännetecknat hans forskarprofil. Ulf Hannerz dispute-
rade 1969 med *Soulside: Inquiries into Ghetto Culture and Community*, en avhandling som rönt stor uppmärksamhet. Här analyserar han kulturen i ett svart "getto" i Washington DC, och dess relationer till en dominerande vit *mainstream-kultur*.

Under en lång internationell forskarkarriär har han kommit att starkt kopplas samman med begrepp och uttryck som urbanantropologi, kreolisering, globalisering, multilokalt, medieantropologi, kulturernas sociala organisation och translokala fält, för att här peka på några områden eller fält som intresserat denne världsresenär.

Det är ett knippe "depescher" som Hannerz har lagt på den nyfikne läsarens bord. De handlar till stor del om en mångfaldens värld som inte står stilla, och om ett kulturlandskap som människor hela tiden ger nya former. Man kan läsa boken både som en forskarmemoar och som en rapportbok. Överallt där Hannerz drar fram längs kulturernas många korsvägar radar forskningsobjekten upp sig, ställer sig i vägen, fordrande.

Han reflekterar över slumpens roll i den antropologiska forskningsprocessen – allestädes finns det plats för tillfälligheter, oväntade möten, svärförutsedda händelser eller vägval – han kallar det

"serendipiteter" efter engelskans "serendipity". Han ser faktiskt (och nog även många andra antropologer och kulturforskare med honom) serendipiteten som "särskilt central i antropologin". Inte så att antropologer bara skulle treva runt på måfå, men att de har särskilda möjligheter att kanske kunna fånga in det oväntade när de rör sig i nya miljöer.

Men kanske handlar det ändå inte enbart om slump, säger Hannerz: "Det kan också röra sig om en medveten benägenhet att försätta sig i situationer där det oväntade kan inträffa, att effektivt snappa upp något och ta sig vidare därifrån till mer utvecklade och ordnade kunskaper. Serendipiteten, inser man då, har många miljöer".

Till sist handlar det också, som jag nämnde inledningsvis, naturligtvis även om hur allt detta berättas; det vill säga om stil, ton och form, liksom det som Hannerz är så välutrustad med: ett stort mått av kritisk blick, genuin nyfikenhet och stark närvaro.

Synen på världen och människorna ruckas en smula efter läsningen av Ulf Hannerz' essäsamling – för en stund blir världsvimlet, myllret, plötsligt alldeles transparent.

REFERENSER

Clifford, James & Marcus, George E. (eds.), 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Ber-

kely: University of California Press.

Derrida, Jacques, 1976. *Of Grammatology*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Geertz, Clifford, 1988. *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Cambridge: Polity Press.

Layton, Robert, 1999. *Antropologisk teori*. Nora: Nya Doxa.

Århem, Kaj (red.), 1994. *Den antropologiska erfarenheten: Liv, vetenskap, visioner*. Stockholm: Carlssons.

Roger Jacobsson, docent
Kulturella Perspektivs
redaktör

*

Relativt roligt

Matthew M. Hurley, Daniel C. Dennett & Reginald B. Adams Jr, *Inside Jokes: Using Humor to Reverse-Engineer the Mind*. London/Cambridge/Massachusetts & London: The MIT Press, 2011.

Jag litar inte på någon som är helt renons på humor, inte heller på oseriösa lustigkurrar. Nej, det är människor som är seriöst roliga, som tar humorn på allvar, som jag känner mig tryggast med. De som har distans till sig själva, till sin mänskliga felbarhet och är immuna mot överspändhet och prettoskap.

Därför tror jag också på en nyutkommen bok om humor: *Inside Jokes: Using Humor to Reverse-Engineer the Mind*,

av Matthew M. Hurley, Daniel C. Dennett och Reginald B. Adams Jr. Den var från början en doktorsavhandling av Matt Hurley, som sedan har utvidgats med hjälp av hans handledare samt filosofen Dennett.

Filosofiska teorier om humorns väsen är legio ända sedan Aristoteles dagar. Flera tunga filosofer och vetenskapliga tänkare har genom århundradena utrett saken. Kända teorier är Kants, Schopenhauers och Kierkegaards oförenlighetsteori, Hobbes överlägsenhetsteori, Freuds utloppsteori, med flera. Men ingen av dessa teorier tycks riktigt ha fångat den svår-gripbara humorn. Författarna till *Inside Jokes* hävdar att tidigare teorier oftast inte var förklarande (eller möjligen gav fel förklaring), men att element från många av dem pekar mot en kognitiv teori om vad vi skrattar åt. Frågorna som måste ställas är: Vad är humor bra för? Vad har gjort den så värdefull? Varför känner vi sådan munterhet av vissa historier och skämt? Varför är bara människor eller förmänskligade djur eller föremål värda att skratta åt? Och vad är skrat-tet förresten, är det alltid kopplat till humor? Varför

skrattar man t.ex. när man blir kittlad, fast man inte tycker det är roligt? I boken ställs tjugo frågor, som författarna utreder och sedan sammanfattar svaren på i slutet.

Kärnan i humorteorin i *Inside Jokes* är ungefär så här: när vi står inför ett problem, beslut eller utmaning skapar vi snabbt en sorts situationsbild, ett "mentalt rum" för det vi måste förhålla oss till, där vi för samman den kunskap vi har, tidigare minnen, associationer, föreställningar, förväntningar osv. Detta måste ske improviserat och på en höft (heuristiskt). Därför är det också viktigt att vi kan korrigera tankefel, att rätta till det som blev lite tokigt i

hastigheten. En sådan "kognitiv rensning" är viktig för att vi ska klara oss bra i livet och har därför premierats av evolutionen. Vi har utvecklat en förmåga att känna munterhet när vi avslöjar tankefällor och hopp i galna tunnlor, först hos oss själva och därefter också hos andra. Denna positiva känsla, besläktad med glädjen i att göra en upptäckt eller få en insikt, kallar författarna en "epistemisk känsla". En annan sådan är nyfikenheten. Humorn är alltså i grunden en nödvändig "korrekturläsning" av våra mentala rum och belöningen den bubblande munterheten, tillika drivkraften för att man ska vilja rätta till det som blev fel.

Även om författarna citerar den berömda liknelsen mellan att analysera humor och att dissekera en groda – det är inte många som är intresserade och grodan dör av det – så tar denna bok inte död på humorn. Den förklarar humorsinnet så bra att man uppskattar det än mer och inser hur viktigt det är för oss.

Martin Holmberg, docent vid inst. för medicinska vetenskaper, Uppsala universitet